

LUCIAN BLAGA, DINSPRE „ALEGORIILE NAȚIONALE” SPRE WORLD LITERATURE

Alina Bako

alina.bako@ulbsibiu.ro

Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

Abstract

Whether we refer to Lucian Blaga's inclusion in a hyper-canon, or we choose to focus on his relationship with European cultures or his incursions into the realm of philosophy, the contextualization of his work can only be achieved by going down a two-way street; can we refer to Blaga as a German author of Romanian expression, as he was considered to be by some of his contemporaries, or can we refer to him as Romanian Goethe, as he was named upon the release of his translation of Faust? These are just a few lines of thought the present study is based on.

Keywords: Blaga, hyper-canon, European determinants, spatial morphogenesis, Romanianism, World Literature

A scrie astăzi despre opera lui Lucian Blaga implică un efort dublu, de raportare la contextul literar românesc, dar și de actualizare a cercetării și integrare în noile direcții precum WorldLit. Marcând secolul al XX-lea românesc, cu volumele poetice ori cu piesele dramatice, scriitorul născut la Lancrăm a fost discutat de multe ori în relație cu literatura germană, dar și cu ideea de „național”. Deloc neglijabilă, componenta traducerilor din opera sa este una ce demonstrează aplicarea spre un spațiu cultural cu care au existat schimburi intense (1). În demersul de față ne oprim asupra unei discuții care este departe de a fi epuizată, fiind doar o deschidere spre reconsiderarea lui Lucian Blaga, în contextul mai amplu de astăzi. Întrebările care se pun se conturează în jurul acestor idei: dacă se mai citește Blaga, dacă cititorul modern, dedulcit la literatura contemporană, pervertit de mirajul deschiderii spre alte sensibilități culturale, găsește în poemele sau dramele sale vibrația de a-l lectura sau cum citește un cititor străin, format într-o altă cultură, opera lui Blaga? Integrarea scriitorului român într-un ansamblu complex amintește de ceea ce Fredric Jameson numea, încă din 1986 „the Third-World Literature” (2) și raportarea la „alegoriile naționale”, pe care spunea el, le putea regăsi reprezentantul „First-World Literature” în creațiile provenind din alte spații decât cel de „putere”.

Propunerea textului de față este legată de două indicii regăsite în discuțiile literare de la mijlocul secolului al XX-lea: primul este cel al ipostazei unui Lucian Blaga văzut ca „scriitor german de limbă românească”, amprentă ce reieșea din tiparul germanic al operelor sale, în care naționalul se șterge în favoarea universalului. Regăsim această viziune într-un articol publicat în 1941 care face o istorie a traducerilor din literatura germană și a pătrunderii culturii germane prin intermediul celor care o studiază: „O renaștere extraordinară a influenței germane o trăim în operele filosofice și poetice ale lui Lucian Blaga, care și-a însușit maniera germană în gândire și scris în așa măsură, încât, într-adevăr nu se exagerează, dacă e socotit chiar ca un scriitor german de limbă românească” (Sân-Giorgiu, 1941: 530). Cel de-al doilea aspect este legat de o mărturisire a lui Mircea Eliade în legătură cu „românitatea” gândirii lui Blaga, aflată așadar la antipod în privința felului în care este concepută opera. Deși recunoaște „esența și nostalgii goetheene”, Eliade vede contactul viu cu cultura germană drept „o luptă” care sfârșește în asimilare: „Lucian Blaga este unul din foarte rarii creatori români pe care nu-i sperie cunoașterea universală. Spirit de esență și nostalgii goetheene, a străbătut toate climatele și culturile. A creat cu o egală statornicie în patru mari genuri și-l așteptam, încrezători, să scrie acel roman pe care ni l-a făgăduit de mult. Liber, curajos, nepăsător de prejudecăți, Lucian Blaga nu se sfiește să introducă în cărțile sale de filozofie sentimente patetice, grații de artist sau amănunte de erudiție. Spirit universal leonardesc, Lucian Blaga este atât de «român» în tot ce creează, încât a fost silit să născoască termeni noi ca să-și poată formula precis «românitatea» gândirii sale” (Eliade, 1937:1). Singularitatea pe care o observă Eliade este dată de sublimarea a două fenomene complementare: deschiderea spre „cunoașterea universală” și, în același timp „românitatea gândirii sale”. Este, de fapt, o judecare a operei lui Blaga din perspectiva influențelor literaturilor străine, a circuitului parcurs de ideile extrase din esențele goetheene. În *German Literature as World Literature*, Thomas Oliver Beebee aducea în discuție sintagma de „allseitige Ausstrahlung” pentru definirea felului în care un autor sau o operă se regăsește în mai multe literaturi naționale. De fapt, această „emanație în toate direcțiile” reprezintă procesul firesc în care receptarea unui autor aparținând unui hipercanon, în sensul dat de Damrosch, se face în literaturile periferice. În fragmentul citat, Eliade continuă discuția observând că o cultură, și implicit un scriitor, nu poate evolua fără deschiderea spre alte culturi, spre dialogul fecund cu alte literaturi, indiferent de modul în care se realizează această ciocnire: „Ce splendidă verificare a adevărului – pe care unii dintre naționaliștii noștri îl uită sau îl ignoră - că geniul specific românesc nu se poate realiza deplin decât în universal, că duhul românesc nu trebuie înțărucit de teama ca nu cumva să se altereze, să se influențeze, ci poate fi lăsat să cunoască,

să-și asimileze și să lupte cu oricâte culturi, cu oricâte spiritualități! Ca și Mihai Eminescu, ardeleanul Lucian Blaga s-a luptat, asimilându-și-o, cu gândirea germană. La începutul activității sale, erau oameni de bine care se temeau ca nu cumva Blaga să fie «influențat» prea mult de expresionismul german. Spaimă zadarnică. Astăzi, la maturitate, ne dăm seama cât de egal cu sine, cât de «românesc» este duhul operei lui Blaga” (Eliade: 1).

Sunt cunoscute studiile în care Blaga își exprimă atașamentul față de Goethe și aici ne referim la „Fenomenul original” (1925), „Goethe și filosofia istoriei”, „Spinoza și Goethe”, ambele din *Daimonion* (1926), iar traducerea operei *Faust* reprezintă încă o afirmare a acestei direcții mărturisite. Mircea Popa observa într-un articol din „Viața Transilvaniei” că „Ecolul acestei superbe munci de valorificare culturală a fost transmis comunității intelectuale atât prin celebra conferință a autorului, *Întâlniri cu Goethe*, cât, în mod curios, și prin rapoarte de Securitate, precum cel din 18 aprilie 1956, în care se alerta conducerea superioară prin astfel de considerații: «Recenta traducere a operei lui *Faust* de scriitorul clasic german L.W.Goethe de către Lucian Blaga a provocat în Transilvania o stare de spirit, de naționalism foarte pronunțat; toată pătura intelectuală a comentat în mod viu faptul că Lucian Blaga a făcut nu numai o traducere extraordinară, dar a demonstrat că nu s-a băgat în scrieri politico-socialist comuniste și pentru acest fapt reacțiunea îl dă ca exemplu»” (Popa, 2012: 4). Observăm accentul pus pe ideea de „naționalism”, cu referire la apartenența scriitorului la regiunea Transilvaniei. Traducerea lui Blaga, realizată într-un interval lung de timp, cu intervenții, raporturi ce demonstrează o presiune importantă devine o formă de „anexare”. Dacă Blaga era considerat, la un moment dat, așa cum am arătat „scriitor german de limbă română”, iată că în viziunea lui, Goethe putea fi „anexat”, prin traducere în limba română, culturii române (Blaga, 1977: 98). Un Goethe românesc este perfect plauzibil în acest context, iar discuția despre opera lui Blaga reiterează această idee. Considerat chiar „cea mai goetheană personalitate a literelor noastre” (Șt. Aug. Doinaș), întruchipare a *Der faustische Mensch* (Liviu Rusu), nu întâmplător personalitatea lui Goethe (despre care Noica scria că a ajutat umanitatea „să se elibereze și să se exprime”) a modelat imaginarul blagian. Când scrie în *Oglinda*: „știu că-n adâncuri foste mume/ îmi țin oglindă, ochi de lume”, Blaga amintește, implicit de *Faust* al lui Goethe și călătoria lui spre mume, în căutarea idealului feminin. Prototip al „fenomenelor originare” goetheene, mumele sunt un punct de atingere cu părintele lui *Faust*. Pentru Blaga, influențele din alte culturi sunt, așa cum se știe, prezentate în cunoscutul studiu *Influențe modelatoare și catalitice*. Punctul important pe care îl dezvoltă este legat de apartenența culturii române la o rețea a „determinantelor europene”. Este vorba, așadar, de simțirea concretă a integrării

în spațiul european prin „acceptare” și prin osmoză. Interesant este faptul că de la început cultura românească este percepută drept de „concentrație mai puțin puternică”, fiind un mediu propice impregnării de substanța culturilor tari. Blaga amintește trei astfel de culturi care au pătruns, fie prin procesul diluării, fie prin personalități modelatoare: cea italiană, franceză și germană. „Integrarea noastră în rețeaua determinantelor europene s-a făcut prin acceptarea categorică, uneori chiar programatică, a unor înrâuriri apusene crezute salutare. Unele ne-au sosit în numele unor amintiri ancestrale din țările romanice; la început sporadice din Italia, pe urmă stăruitoare, masive, copleșitoare, din Franța. Alte influențe ne-au încercat ca o solie din țările germanice. Acestea și-au împlinit rostul, câteodată prin strecurare osmotică, de la vecin la vecin (catena nu e tocmai lungă), câteodată datorită stăruințelor unor oameni crescuți de-a dreptul într-un duh mai de la miazănoapte” (Blaga, 2011: 45).

În viziunea lui Blaga, analizându-l pe Eminescu, influențele (identificate shopenhauerismul și budismul) nu devin „constitutive”, ci rămân „elemente de conștiință suprapuse”. La fel, observă mai multe tipuri de „ideal omenesc”: la americani, figura indianului, căpetenie de trib, la români și balcanici, figura haiducului. Este cunoscută tirada de interogații retorice ale lui Blaga cu privire la felul în care Spengler percepe spațiul în tipurile de culturi în *Cultură și spațiu* (amintim cultura antică: corpul izolat, cultura occidentală: infinitul tridimensional, cultura arabă: peștera (bolta), cultura egipteană: drumul labirintic, cultura chineză: drumul în natură, cultura rusească: planul nemărginit, iar lor Blaga le adaugă cultura babiloniană: spațiul geminat, cultura chineză: spațiul din rotocoale, cultura greacă: spațiul sferic, cultura arabă: spațiul perdelat, cultura românească populară: spațiul ondulat). Însă, soluția lui Blaga se construiește în teoria unei morfogeneze culturale: „Viziunea spațială trebuie să fie (...), reflexul unor profunzimi sufletești, sau un fel de emisiune pe plan de imaginație a unui prim fond spiritual al nostru” (Blaga 2011: 68). Raportarea la construirea spațiului se face, așadar, pornind de la identificarea unei trăsături esențiale a spiritualității unui popor.

În poemele blagiene spațiul funerar al cimitirului este asociat drumului, identificat drept un tipar ce conține ideea de continuitate a vieții prin moarte: „Așa închipuiau romanii cimitirul:/un drum flancat de două rânduri de tăceri./ Aceasta-i metafizica romană: un Drum./ Un drum ce-naintează printre morți, nu printre vii. (*Cimitirul roman*) sau „Văzui în Pompei acel câne roman” (*Cânele din Pompei*). Obsesiile poetice ale lui Blaga sunt legate de spațiile care mediază, care facilitează comunicarea, spațiile punte, cu varianta pragului: „ca printr-o casă la al cărei prag/sfârșește drumul, ca să iasă/ la celalalt capăt iarăși drum,/ drum vechi - în lume/ precum pravila

îl vrea - /lăsat în voie să pornească./ Oști trecură-n veac pe-aci, și Radu cel Frumos, / roți ferecate, robi domnești, comori și lacrimi, / moți cu ciubăre, turme, vânturi,/ răpuși și-nvingători, stindarde, patimi”(Pod peste Mureș). „Drum vechi – în lume” subliniază ideea de intersecție, de civilizații care se întâlnesc și conține, în realitate, elementul de bază, stabil, fondul autohton și ceea ce istoria a adus peste, în contactul viu cu celelalte culturi. Viziunea blagiană dă naștere unei constelații de sensuri și influențe, alcătuind un sistem unic.

Și în alte poeme apare un amalgam de inserții cu elemente exogene și endogene, într-un proces de sublimare a esențelor: „Pe lespezi dacă te apleci/auzi scarabei sărutând părinteștile luturi,/ crengile noastre căzute-n adânc,/ în ținuturi amare și reci/. Pe lespezi urechea de-o pui,/ audu-se viermii,/ cu freamăt porniți pe căile vremii/cu carnea noastră să se cuminece/ pe rând în nouă duminece” (*În preajma strămoșilor*). Mișcarea inversă, catabazică, este percepută distinct, clar, monoton. Acea sublimare a influențelor și păstrarea detaliului național este evidentă în aceste versuri, ce comută atenția dinspre extern spre condiția umană a finitudinii.

Identificăm, așadar, o integrare clară a operei blagiene în sistemul literar global, care este propusă mai întâi de ipostaza legată de mărturisirea maestrului său, Goethe, influență regăsită atât în construirea sistemului filosofic, cât și în unele poeme, dar și de ideea rețelei determinantelor europene. Apoi, morfogeneza spațială gândită de Blaga propune spații care interacționează și se creează ca emanație a spiritualității unui popor, dar și punți de legătură între culturile lumii.

Note bibliografice:

1. Vezi Emilia Ștefan, *Influențe germane în opera lui Lucian Blaga*, Editura Universitaria, Craiova, 2013, pp.51-52.
2. Fredric Jameson, *Third-World Literature in the Era of Multinational Capitalism* in „Social Texts”, n.15, 1986 : „All third-world texts are necessarily, I want to argue, allegorical, and in a very specific way: they are to be read as what I will call national allegories, even when, or perhaps I should say, particularly when their forms develop out of predominantly western machineries of representation, such as the novel. Let me try to state this distinction in a grossly oversimplified way: one of the determinants of capitalist culture, that is, the culture of the western realist and modernist novel, is a radical split between the private and the public, between the poetic and the political, between what we have come to think of as the domain of sexuality and the unconscious and that of the public world of classes, of the economic, and of secular political power: in other

words, Freud versus Marx. Our numerous theoretical attempts to overcome this great split only reconfirm its existence and its shaping power over our individual and collective lives”, p. 69.

3. „A traduce înseamnă a «anexa». Un popor poate să anexeze alt popor, traducând literatura acestuia în limba sa. Poporul anexat nu pierde nimic, iar cel care anexează crește și se înalță” scria Lucian Blaga în *Elanul insulei*.

Bibliografie

- Beebee, Thomas Oliver (ed.) *German Literature as World Literature*, New York: Bloomsbury, 2014.
- Blaga, Lucian, *Elanul insulei*, Cluj-Napoca: Dacia, 1977.
- Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*. București: Humanitas, 2011.
- Damrosch, David, “World Literature in a Postcanonical, Hypercanonical Age.” in Haun Saussy, ed., *Comparative Literature in an Age of Globalization*, Hopkins, 2006, 43-53.
- Eliade, Mircea „Lucian Blaga la Academie”, *Viața literară*, an XI, nr. 12, septembrie 1937.
- Eliade, Mircea, *Meșterul Manole. Studii de etnologie și mitologie*, Iași: Editura Junimea, 1992.
- Popa, Mircea, „Viața Transilvaniei” (anul VI, Nr. 1-2 (23-24) din 2012).
- Sân-Giorgiu, Ion, *Spiritul german în literatura română*, p.530 în „Revista Fundațiilor Regale” nr. 3, anul VIII, 1 martie 1941).